ПОРУШЕННЯ ГАРАНТІЙ ПРОФЕСІЙНИХ ПРАВ АДВОКАТА, АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ

БАНДУРКА Сергій - доктор філософії, докторант Харківського національного університету внутрішніх справ

DOI: https://doi.org/10.32782/NP.2024.3.40

В статті проаналізовані зміст та сутність гарантій професійних прав адвоката та адвокатської діяльності, встановлених в Конституції України, в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», в інших законах та підзаконних актах, які регламентують функціонування адвокатури в Україні. Зазначено, що в зв'язку з введенням воєнного стану в Україні, обумовленого повномасштабною агресією російської федерації проти України, розпочатої 24 лютого 2024 року, конституційні права і свободи людини і громадянина можуть тимчасово обмежуватись, але це не звільняє адвокатуру від виконання її основних завдань надання правової допомоги та захисту прав і свобод людини.

Проаналізовані порушення гарантій професійних прав адвокатів та адвокатської діяльності, які фактично спрямовані проти реалізації державної правової політики у сфері захисту прав і свобод людини, виявлені причини і умови, які сприяють вчиненню таких правопорушень окремими посадовими і службовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень.

Передбачено заходи протидії порушення гарантій професійних прав адвоката та адвокатської діяльності.

Ключові слова: адвокатура, гарантії, повноваження, захист, права і свободи, протидія.

Вступ

Професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», іншими законами України та підзаконними актами, які регламентують функціонування адвокатури в державі. Україна отримала статус країни-кандидата в члени Європейського Союзу (ЄС) і тим самим взяла на себе обов'язок привести власну правову систему у відповідність до правової системи європейської спільноти.

Приймаючи рішення про надання Україні статусу кандидата в члени Європейського Союзу, Європейська Рада висунула низку вимог, які Україна має виконати до вступу в члени в ЄС, зокрема, в сфері захисту прав і свобод, доступності кожного до правової допомоги, хто такої допомоги потребує.

Пріоритети прав і свобод людини та громадянина є домінуючими в процесі реалізації євроінтеграційних планів української держави.

Без сильної, незалежної, самоврядної і професійної адвокатури Україна не зможе успішно пройти євроінтеграційний шлях.

Адвокатура є єдиним інститутом громадського суспільства і єдиним елементом політичної системи при який зазначено в основному Законі – Конституції України. Для того, щоб адвокати ефективно виконували завдання з захисту прав і свобод людини, представництва і надання правової допомоги в усіх сферах суспільного життя, вона має бути захищена законом, а конституційні гарантії адвокатської діяльності мають бути реалізовані в повному обсязі.

Наукова розробленість заходів запобігання порушень гарантій професійних прав адвокатів і адвокатської діяльності розглядалися Л. Ізовітовою, В. Киндрич, Л. Бортищук, М. Островською, Д. Нємовим, Т. Вільчик, О. Святоцьким та іншими науковцями, які здійснили у свій час як правовий аналіз порушень гарантій адвокатської діяльності так і запропонували низку заходів запобігання таким правопорушенням, але зважаючи на виклики сьогодення, обумовлені російською агресією проти України та умовами воєнного стану вказана теми потребує подальшого дослідження.

Мета і завдання статті полягають в тому, що однією з умов вступу України до Європейського Союзу є необхідність побудови такої системи адвокатури та створення законодавства про захист прав і свобод людини і громадянина, норми якого б відтворювали систему демократичного правового інституту, діяльність якого повністю забезпечена державою. Функціонування такої адвокатури можливе лише за умови верховенства права і законності в державі і суспільстві та забезпечення діяльності адвокатури належними державними гарантіями.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній проведений аналіз порушень гарантій адвокатської діяльності з використанням новітньої статистичної інформації та врахуванням специфіки діяльності в умовах воєнного стану та запропоновані заходи протидії таким порушенням. Наголошено, що в умовах воєнного стану діяльність адвокатури як правозахисної організації набуває особливого характеру, обумовленого специфікою суспільного життя та життя кожної людини під час військових дій, ворожих атак на мирне населення, терористичних бомбардувань і обстрілів цивільної інфраструктури, загибелі десятків тисяч мирних громадян, завдання моральної, фізичної ії матеріальної шкоди мільйонам людей, що обумовлює нетерпимість до втручання в діяльність адвокатури як організацію, що захищає права і свободи людини та надає правову допомогу.

Виклад основного матеріалу

Адвокатура не діє ізольовано, вона функціонує в єдиній правовій системі держави спільно з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами владних повноважень, інститутами громадського суспільства.

Україна переживає складний процес докорінної зміни своєї правової системи, ускладненою воєнним станом та необхідністю ввести національно-визвольну війну проти агресії російської федерації.

«Адаптація до нових суспільно-політичних і економічних реалій, обумовлених воєнним станом і процесами євроінтеграції, охоплює всі сфери суспільного життя і, насамперед, правову систему, зокрема, відновлення держави і безпеки, економіки, підприємництва, сферу надання послуг, соціального і правового захисту громадян і юридичних осіб в умовах війни. Специфічного значення набувають правовідносини держави і адвокатури, оскільки без сильної, ефективної адвокатури шлях євроінтеграції Україна успішно подолати не зможе. Відсутність адвокатури або слабка її наявність, будуть свідчити про відсутність демократії, верховенства права, про системні порушення законності» [1]

В національному законодавстві України закріплені правові засади адвокатської діяльності, які передбачають широкі повноваження адвокатури в сфері захисту прав і свобод людини та надання правової допомоги.

Статус адвокатів і гарантії здійснення ними професійної діяльності захищені Конституцією України, Кримінальним і Кримінальним процесуальним кодексами України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2], іншими законами і підзаконними актами, але все ж адвокатам доводиться долати перешкоди під час здійснення свого професійного обов'язку – надання правової допомоги клієнтам.

В ст. 20 «Професійні права адвокатів» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вказано, що під час адвокатської діяльності, адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами депутатської етики та договором про надання правової допомоги, необхід-

ні для належного виконання договору про надання правової допомоги. Згідно ст. 20 вказаного закону адвокат під час здійснення професійної діяльності має права, які як показує практика найчастіше порушуються суб'єктами владних повноважень:

- звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб);

- ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом;

- доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги;

- бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг;

- збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою;

- одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань;

- користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законами.

У відповідності до ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат має право на адвокатську таємницю, якою буде будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору, про надання правової допомоги з передбачених цим законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад і консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності. При цьому обов'язок зберігати адвокатську таємницю поширюється на адвоката, його помічника, стажиста та осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також на особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю. Адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання зобов'язані забезпечити умови, що унеможливлюють доступ сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошення.

Професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ст. 23 якого передбачає гарантії адвокатської діяльності та іншими законами. Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності, забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку передбаченому законом.

Проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора області, міста Києва.

Згідно ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»:

- забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності;

- забороняється ототожнення адвоката з клієнтом;

- дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється в особливому порядку;

- особливості проведення окремих слідчих дій та заходів забезпечення кримінального провадження стосовно адвоката визначаються частиною другою цієї статті. У разі проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката слідчий суддя, суд у своєму рішенні в обов'язковому порядку зазначає перелік речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити під час проведення слідчої дії чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження, а також враховує вимоги пунктів 2-4 частини першої статті 23 вказаного закону.

На забезпечення визначених законом гарантій адвокатської діяльності в Кримінальному кодексі України (КК України) передбачено кримінальну відповідальність за: – порушення права на захист через недопущення чи ненадання своєчасно захисника, а також інше грубе порушення права підозрюваного, обвинуваченого, підсудного на захист, вчинене слідчим, прокурором або суддею (ст. 374);

- втручання в діяльність захисника чи представника особи через вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їхньої діяльності та професійної таємниці (ст. 397);

- погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо захисника чи представника особи, а також щодо їхніх близьких родичів в зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 398);

- умисне знищення або пошкодження майна, що належить адвокату чи представнику особи, або їхнім близьким родичам у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 399);

- посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400).

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» містить розгорнуту систему гарантій адвокатської діяльності, зокрема, передбачає, що під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката має бути присутній представник ради адвокатів регіону, за окремими винятками. Для забезпечення участі представника ради адвокатів регіону службова особа, яка буде проводити відповідну слідчу дію чи застосовувати захід забезпечення кримінального провадження, завчасно повідомляє про це раду адвокатів регіону за місцем проведення такої процесуальної дії. Попри такої законної гарантії, слідчі підрозділи практикують проведення обшуків у адвокатів без повідомлення ради адвокатів регіону. У січні – березні 2022 року найбільше порушень прав адвокатів зафіксовано у Київській області. Рада адвокатів Київщини здійснила 14 виїздів на процесуальні дії стосовно адвокатів регіону, у 7 випадках завчасних повідомлень про обшуки і затримання адвокатів не надходило, що суперечить Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Зростання тиску на адвокатуру загрожує погіршенням стану дотримання прав людини в Україні. Статистика порушень гарантій адвокатської діяльності свідчить про загрозливу ситуацію для ефективної і безпечної професійної діяльності захисників.

Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова звернулася до міністра оборони Рустема Умєрова та Омбудсмана Дмитра Лубінця у зв'язку із численними порушеннями працівниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦК) прав та гарантій адвокатської діяльності під час здійснення професійного захисту громадян України. Йдеться про факти втручання у діяльність, насильство відносно захисників, незакон-

не позбавлення волі, відібрання особистих речей, в тому числі, які містять адвокатську таємницю, – дії, які прямо перешкоджають адвокатській діяльності і порушують права людини на захист та отримання правничої допомоги.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, яким направлено адвокатський запит, згідно ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зобов'язані не пізніше п'яти робочих днів надати адвокату відповідну інформацію, копії документів, крім інформації з обмеженим доступом і копій документів, в яких міститься інформація з обмеженим доступом. За перші три місяці 2022 р. ради адвокатів регіонів отримали 149 звернень щодо ненадання відповідей на адвокатський запит, з них 63 – у раді адвокатів Київщини, 29 – Одещини, 10 – Львівщини. Ради адвокатів регіонів склали 35 протоколів про адміністративні порушення, зокрема 14 – в м. Київ, 7 – у м. Дніпро.

Впродовж 2020 року правоохоронні органи України надіслали 170 повідомлень про обшуки та затримання адвокатів. Усього місцеві ради адвокатів здійснили 229 виїздів на обшуки і затримання колег. Крім того, 53 обшуки і затримання стались без повідомлення ради адвокатів, що є порушенням Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Такі дані статистичної звітності про діяльність органів адвокатського самоврядування за 2020 рік. Київ (40) та Київська область (30) утримують рекордні показники практично за всіма параметрами, і ця тенденція мала місце в усі квартали минулого року. На третьому місці – Рада адвокатів Одеської області, яка 25 разів не отримувала повідомлення про проведення процесуальних дій адвокатів.

В 2020 році члени Ради адвокатів Київської області здійснили найбільшу кількість виїздів на обшуки та затримання адвокатів – 70, в Києві Рада адвокатів здійснила 42 виїзди, в Одеській області – 32. У Київській області також сталося найбільше несанкціонованих обшуків та затримань адвокатів – 32, в Харківській та Одеській областях зафіксовано по 8 подібних випадків.

До регіональних рад в 2020 році надійшло 1532 звернення адвокатів про відмову у наданні інформації на адвокатський запит, що, як вже зазначалось, є порушенням Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Найбільше таких порушень було в Київській області (397) та в м. Києві (342), в Одеській області (120). [3]

Законом встановлено, що відмова в наданні інформації на адвокатський запит, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом, крім випадків відмови в наданні інформації з обмеженим доступом.

За 12 місяців 2023 року до Єдиного реєстру досудових розслідувань було внесено інформацію про 100 злочинів проти адвокатів та адвокатської діяльності, в тому числі: 77 – за статтею втручання в діяльність; 20 – про погрози або насильство; 3 – щодо знищення або пошкодження майна.

При цьому з урахуванням проваджень попередніх років, до суду з обвинувальним актом не було направлено жодної справи. Також згідно з офіційною статистикою, протягом року не було жодного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. На кінець минулого року не було прийнято рішення про закінчення або зупинення провадження у ста справах. Це може свідчити про негласний саботаж з боку органів прокуратури та досудового розслідування».

Звернення до прокуратури і органів досудового розслідування з приводу кримінальних порушень гарантій адвокатської діяльності готують адвокати, які є фахівцями в галузі права, тож оформляють такі завдання у відповідності з вимогами кримінального та кримінального процесуального законодавства. Попри звернення органів адвокатського самоврядування до прокуратур всіх рівнів, органи досудового розслідування фактично ігнорують розслідування кримінальних правопорушень вчинених проти адвокатів, їх процесуальних опонентів. [4]

7 вересня 2024 року рада адвокатів України ухвалила рішення №38 щодо порушень

професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності під час мобілізаційної діяльності. Як зазначається у рішенні, адвокатура в умовах воєнного стану продовжує здійснювати захист законних прав громадян України, в тому числі і під час мобілізації.

Практика усунення посадовими особами ТЦК та СП адвокатів від участі в наданні правничої допомоги мобілізованим громадянам призводить до порушення права людини на захист і правничу допомогу, передбаченого Конституцією України. Рада адвокатів звертає увагу, що значною мірою порушення спричинені тим, що військовозобов'язані громадяни є незахищеними і не можуть цілком скористатись допомогою адвоката, водночас незахищеними в багатьох випадках залишаються й самі адвокати. [5]

За останні декілька років з майже 1800 кримінальних проваджень, відкритих за фактом порушень прав адвокатів, лише 18 направлено до суду, по яким так і не винесено жодного вироку порушникам.

Аналіз статистичних даних про порушення професійних прав адвокатів показує, що найбільш повторювані порушення прав адвокатів такі:

- незаконне вилучення документів, комп'ютерної техніки та електронних носіїв, на яких міститься інформація, що становить адвокатську таємницю;

- проведення слідчих дій в приміщеннях адвокатів без завчасного повідомлення ради адвокатів;

- проведення обшуків службовими особами правоохоронних органів, які не зазначені в ухвалі суду на проведення такої процесуальної дії та не уповноважені на проведення процесуальних дій.

Голова Національної асоціації адвокатів України та Ради адвокатів України Лідія Ізовітова 3 березня 2021 року заявила, що з початку року вже є 500 скарг на порушення прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності. «Законом заборонено втручання в адвокатську діяльність, проте щоденно ми маємо факти цього втручання. Законом заборонено, що стосовно адвокатів проводяться оперативно-розшукові заходи та слідчі дії. Ми сьогодні бачимо такий заборонений законом факт, як ототожнення адвоката з клієнтом.

Незаконно ототожнюють і заради вилучення доказів, які зібрав адвокат. Кажуть, що він такий же злочинець, як його клієнт, хоча це не доведено. Це використовують як засіб, як інструментарій для того, щоб вилучити документи адвоката, здійснюючи незаконні обшуки». Законом заборонено, але адвокатів почали залучати до конфіденційного співробітництва з правоохоронними органами, що призводить до розкриття адвокатської таємниці, яку повідав йому клієнт. Законом заборонено, але ми спостерігаємо втручання у приватне спілкування адвоката і клієнта, підслуховування, моніторинг зав'язків тощо. Спостерігаємо, ще раз підкреслюю, незаконні обшуки».

Загальною тенденцією по всіх статтях КК є збільшення кількості випадків вчинення щодо адвокатів кримінальних правопорушень у зв'язку з їх професійною діяльністю та низький рівень розкриття цих злочинів. Рівень кількості обвинувальних актів направлених до суду за вищезазначеними кримінальними провадженнями не перевищує 2%.

Очевидною є практика збільшення випадків порушення професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності з боку правоохоронних органів.

Разом з тим, невтішним є тренд, який свідчить про невжиття заходів реагування на заяви адвокатів щодо порушення їх прав правоохоронними органами та повне ігнорування випадків порушень таких прав разом та непритягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Комітетом захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності прийнято рішення про звернення до Генерального прокурора України з вимогою заслухати всі кримінальні провадження за вищезазначеними статтями, які перебувають в даний час в провадженні або щодо яких прийнято про закриття, з подальшим інформуванням НААУ про результати таких заслуховувань.

В останні роки є досить частими випадки звернення адвокатів із заявами про вчинення щодо них кримінальних правопорушень за статтями, які передбачають відпо-

відальність за порушення професійних прав та гарантій адвокатів.

Так за період з 2013 року (дата початку функціонування Єдиного реєстру досудових розслідувань) по теперішній час за статтями 397 – 400 КК України було внесено відомості про вчинення кримінальних правопорушень щодо адвокатів до ЄРДР 1162 рази.

Рішення про направлення обвинувального акту до суду по кримінальним провадженням за період з 2013 року (дата початку функціонування Єдиного реєстру досудових розслідувань) по теперішній час за статтями 397 – 400 КК України було прийнято лише 12 разів, що складає приблизно 1%. З них: – за статтею 397 КК (втручання в діяльність захисника чи представника) – 1; – за статтею 398 КК (погроза або насильство щодо захисника чи представника) – 10; – за статтею 399 КК (умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника) – 0; – за статтею 400 КК (посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги) – 1. В провадженні за період з 2013 року року (дата початку функціонування Єдиного реєстру досудових розслідувань) по 2018 рік за статтями 397 – 400 КК України перебувають 512 кримінальні провадження, за якими не прийнято жодного рішення, що складає приблизно 44%. [6]

В. Кондрич приділяє особливу увагу питанням забезпечення прав та гарантій адвокатської діяльності в судових провадженнях Вищого антикорупційного суду України, наголошуючи на питаннях захисту адвокатів від кримінальних переслідувань, невиконанні їх ухвал слідчих суддів, грубого порушення прав на захист, шляхом недопущення захисників до участі в кримінальному провадженні, щодо вручення підозр адвокатам та порушення колегією суддів Вищого антикорупційного суду України принципу змагальності та рівності сторін, обмеженні повноважень адвокатів і позбавлення можливості реалізувати встановлені Кримінальним процесуальним кодексом України права в судовому засіданні та інших системних порушень професійних прав адвокатів, що допускаються колегією суддів Вищого антикорупційного суду України під час розгляду обвинувального акту у кримінальному провадженні, інших пов'язаних з цим питань. [7]

На думку Любові Бартащук, основними порушеннями прав адвокатів є: ненадання доступу до своїх клієнтів, порушення права на конфіденційне спілкування між адвокатом і клієнтом, ненадання чи несвоєчасне надання адвокату доступу до інформації, проведення неправомірних обшуків в офісах і вилучення документів, що становлять адвокатську таємницю, застосування позасудових способів впливу щодо адвоката та його майна, ненадання матеріалів справи для ознайомлення тощо. Ці порушення набули постійного характеру і адвокати, здебільшого, навіть не встигають належним чином повідомляти та реагувати на них, хоча у випадку, коли на адвокатський запит не надається інформація, мова йде про перешкоджання здійсненню захисту; коли в офісі адвоката триває неправомірний обшук та вилучаються документи, що становлять адвокатську таємницю, то мова йде про тиск на адвоката та отримання інформації по справі, в якій адвокат представляє інтереси свого клієнта, залякування, погрози, пошкодження або знищення майна, словесні образи адвоката, близьких осіб, родичів свідчать про застосування поза процесуальних, незаконних заходів впливу на адвоката. Через те, що існує недовіра існуючих засобам захисту своїх прав, здебільшого адвокати здебільшого намагаються повідомити про порушення їхніх професійних прав і гарантій, вдаючись до «самозахисту» шляхом оперативного поширення інформації на сторінках у соціальних мережах, зверненнями до професійних асоціацій, надання інформації через знайомих медійників для розміщення в ЗМІ чи у мережах інтернет. [8]

«Як бачимо, попри те, що в законодавстві України встановлено адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, такі порушення є досить поширеними і їх наявність показує, що передбачені в адміністративному та кримінальному законодавстві заходи забезпечення їх реалізації не є достатніми.

У законодавстві має бути посилена адміністративна і кримінальна відповідальність

за порушення прав адвокатів та гарантії адвокатської діяльності.

У законодавство варто внести зміни, щоб встановити адміністративну відповідальність для суддів, прокурорів, слідчих, дізнавачів за необгрунтоване звернення до дисциплінарних органів адвокатури зі скаргами на дії адвокатів.

У кримінальному процесуальному законодавстві встановити додаткові обмеження для ініціювання прокурорами, слідчими, детективами обшуків та оглядів у адвоката, та додаткові критерії для надання слідчими суддями дозволів на проведення обшуку та огляду у адвоката.

Необхідно домогтися реальної роботи законодавчого механізму відповідальності за незаконне проведення обшуку та огляду у адвокатів, також незаконного доступу до адвокатської таємниці під час проведення обшуку та огляду у адвоката, за незаконне ініціювання допиту адвоката в якості свідка. З досвіду ми знаємо, що це є поширеними практиками тиску на сторону захисту, особливо у резонансних кримінальних справах». [9]

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлює правові засади організації адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні. Вказаним законом визначено, що адвокатура України є недержавним самоврядним інститутом, що здійснює правовий захист, представництво та надання інших видів правової допомоги на професійній основі і самостійно вирішує питання своєї організації та діяльності. З метою забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, дотримання гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні діє адвокатське самоврядування.

Найвищим органом адвокатського самоврядування є З'їзд адвокатів України, який обирає Раду адвокатів України, Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, Вищу ревізійну комісію адвокатури.

В регіонах вищим органом самоврядування є конференції адвокатів регіону, Ради адвокатів регіону, кваліфікаційно-дисциплінарні комісії, ревізійні комісії. Органи адвокатського самоврядування об'єднує Національна асоціація адвокатів України (НААУ), яка діє через організаційні форми адвокатського самоврядування.

В Раді адвокатів України створено низку комітетів та секцій з метою впорядкування поточних справ адвокатської діяльності, в т.ч. і Комітет захисту прав адвокатів та адвокатської діяльності, який розглядає повідомлення про порушення професійних прав адвокатів та відповідним чином реагує.

В інформації про свою діяльність Комітет Ради адвокатів України із захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ повідомляє, що 7 червня 2022 року здійснювались слідчі дії Державним бюро розслідувань. На місце проведення яких прибули представники Комітету: Пеліхос Євген та Чередниченко Денис. Відповідно до статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» рішенням Ради адвокатів України від 28.07.2022 №6 були забезпечені права та гарантії професійної діяльності адвоката. Обшук відбувся з дотриманням вимог процесуального законодавства, порушень виявлено не було.

7 червня 2022 р. до Комітету надійшло повідомлення про те, що слідчим відділом Печерського УП ГУ НП у м. Києві з хвилини на хвилину планується проведення обшуку за місцем проживання адвоката. Представники Комітету Кульшенко Руслан та Бойко Артем невідкладно вирушили на місце події. Прибувши за адресою, ними були забезпечені професійні права та гарантії діяльності адвоката, передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

8 червня 2022 р. представникам Комітету було надано дозволи (спеціальні перепустки) на пересування по території міста Києва під час настання комендантської години, що допоможе безперешкодно перебувати на місці проведення слідчих (розшукових) дій, забезпечувати дотримання професійних гарантій та прав адвокатів. [10]

У відповідності до ст. 45 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» на НААУ покладені повноваження щодо захисту прав адвокатів та забезпечення гаран-

тій адвокатської діяльності. В зв'язку з чим утворено Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності Ради адвокатів України, який діє у відповідності до свого положення.

Згідно з Положенням про Комітет основними завданнями Комітету є:

- участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у галузі захисту прав та інтересів адвокатів, забезпечення гарантій адвокатської діяльності;

- виявлення, облік, аналіз і систематизація випадків порушення професійних прав та інтересів адвокатів, а також порушення гарантій адвокатської діяльності, які відбулися на території України. Здійснення профілактичної роботи, яка направлена на попередження порушень прав та інтересів адвокатів, а також порушення гарантій адвокатської діяльності;

- створення і систематичне вдосконалення необхідних заходів оперативного реагування при порушенні законних прав та інтересів адвокатів, а також гарантій адвокатської діяльності;

- оперативне реагування на кожне звернення адвоката, яке стосується діяльності Комітету.

- представництво інтересів адвокатів у правоохоронних органах державної влади, підприємствах, установах, організаціях різних форм власності, судах, громадських об'єднаннях;

- вжиття відповідно до чинного законодавства України від імені Ради адвокатів України, заходів щодо усунення державними органами та органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами порушень професійних прав та гарантій адвокатської діяльності, внесення пропозиції щодо усунення виявлених порушень і недоліків та притягнення до відповідальності посадових осіб винних у допущених порушеннях;

- проведення роз'яснювальної роботи серед адвокатської спільноти, щодо способів та практики самостійного захисту своїх прав та гарантій адвокатської діяльності;

- інформування адвокатської спільноти на громадськості щодо розгляду питань, які віднесені до компетенції Комітету;

- вивчення думки адвокатської спільноти щодо стану дотримання прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності і прийняття її до уваги у своїй роботі;

- аналіз додержання законності правоохоронними органами під час проведення дій відносно адвоката;

- контроль, аналіз та прогнозування стану справ щодо порушення професійних прав адвокатів в Україні, своєчасне інформування керівництва Ради адвокатів України;

- участь у розгляді та підготовці пропозицій Комітету щодо вдосконалення організації захисту інформації, яка становить державну, адвокатську, комерційну, банківську або іншу таємницю, що охороняється законом, а також конфіденційну інформацію;

- участь у розробці та реалізації системи заходів, які проводяться у взаємодії з правоохоронними органами щодо захисту життя, здоров'я, честі, гідності, майна адвокатів і членів їх сімей від злочинних посягань, інших протиправних дій;

- організація роботи телефону «гарячої лінії» Ради адвокатів України, забезпечення оперативного опрацювання інформації, що надходить, а також вжиття необхідних заходів реагування щодо порушення прав адвокатів;

- забезпечення розвитку міжнародного співробітництва в галузі захисту прав адвокатів у частині запобігання та протидії правопорушенням, пов'язаним із здійсненням адвокатської діяльності, участь в укладанні у встановленому законом порядку договорів з органами адвокатського самоврядування інших держав;

- з метою узагальнення практики рад адвокатів регіонів щодо складання протоколів про адміністративне правопорушення, передбачено ст. 2123 КУпАП, та забезпечення однакового застосування норм права, які регулюють відповідальність за неправомірну відмову в наданні інформації на запит адвоката, несвоєчасне або неповне надання інформації, що не відповідає дійсності. Аналіз усіх протоколів про адміністративні правопорушення, рішень про відмову у складанні протоколів про адміністративні правопорушення, складених Радами адво-

катів регіонів, постанов судів прийнятих за результатами розгляду протоколів про адміністративні правопорушення передбачені ст. 2123 КУпАП;

- підготовка висновків для Ради адвокатів України про скасування рішень Рад адвокатів регіонів щодо відмови у складанні протоколів про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 2123 КУпАП. [11]

За наслідком систематизації випадків порушень прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, Комітетом були проаналізовані основні види таких порушень та відповідну практику заходів реагування в межах повноважень та узагальнена інформація, яка направлена у відповідні відомства.

Конституцією України гарантовано право кожного на правничу допомогу. Для реалізації цього права, як вже зазначалось, в державі Україна існує інститут адвокатури. Проте в останні роки одночасно із закріпленням у нормах національного законодавства, зокрема у профільному законі, міжнародних правових стандартів щодо гарантій здійснення адвокатської діяльності кількість випадків протиправного втручання та тиску на адвокатів з боку представників правоохоронних органів та навіть суду, інших суб'єктів владних повноважень, починаючи від необґрунтованого кримінального переслідування та закінчуючи відвертим застосуванням насильства постійно зростає.

Слід підкреслити, що адвокатська діяльність, яка захищена державними гарантіями, не може бути приводом до підозри у вчиненні кримінального правопорушення або підставою для проведення обшуку в адвокатському офісі, оскільки є законною де-юре та де-факто.

Обґрунтування органом досудового розслідування підстав для проведення обшуку або інших процесуальних дій, зокрема тим, що адвокат вчинив правопорушення під приводом здійснення професійної діяльності, не витримує ніякої критики та констатує некомпетентність представників досудового розслідування та слідчих суддів, які задовольняють клопотання сторони обвинувачення, та вчинення ними посадових злочинів щодо особи, яка здійснює незалежну професійну діяльність, що забезпечена конституційними гарантіями.

Законодавчі гарантії захисту професійної діяльності адвоката знівельовано відсутністю практики ретельного розслідування всіх фактів посягань і реального покарання винних осіб у злочинах, здійснених стосовно адвокатів у зв'язку з їхньою професійною діяльністю.

Через створення перешкод у професійній діяльності порушується конституційне право людини на правову допомогу, яке є ключовим при реалізації права на справедливий суд. Без забезпечення права на захист не існує жодна правова держава, обов'язком якої є реалізація права кожного на правову допомогу та гарантування реального, а не теоретичного притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні конституційних гарантій.

Існує негативна тенденція, яка свідчить про підвищення ризиків і нових загроз для інституту захисту прав людини, наприклад внаслідок проведення обшуку приміщень, де адвокат здійснює свою діяльність, порушується недоторканість адвокатської таємниці, що має негативні наслідки для реалізації конституційних гарантій.

Перешкоджання адвокатської діяльності веде до втрати довіри до системи правосуддя в державі Україна, а свідоме порушення її гарантій представниками органів державної влади ставить під сумнів ефективність проведення реформи правоохоронної системи та свідчить про невідповідність високим європейським правовим стандартам, до яких прагне Україна, порушує систему правових відносин держави і адвокатури.

Разом з тим у випадках, коли протиправні дії стосовно адвокатів вчинено іншими особами, правоохоронними органами не здійснюється належних слідчих дій у межах кримінального провадження за цими фактами, що сприяє уникненню винними відповідальності, встановленої законом, а отже є прямим і безпосереднім порушенням державних гарантій адвокатської діяльності.

Висновки

Професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Консти-

туцією, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ст. 23 якого передбачає гарантії адвокатської діяльності та іншими законами. Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності, забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку передбаченому законом.

Основними порушеннями прав адвокатів є: ненадання доступу до своїх клієнтів, порушення права на конфіденційне спілкування між адвокатом і клієнтом, ненадання чи несвоєчасне надання адвокату доступу до інформації, проведення неправомірних обшуків в офісах і вилучення документів, що становлять адвокатську таємницю, застосування позасудових способів впливу щодо адвоката та його майна, ненадання матеріалів справи для ознайомлення тощо.

Конституцією України гарантовано право кожного на правничу допомогу. Для реалізації цього права в державі Україна існує інститут адвокатури. Проте в останні роки одночасно із закріпленням у нормах національного законодавства, зокрема у профільному законі, міжнародних правових стандартів щодо гарантій здійснення адвокатської діяльності кількість випадків протиправного втручання та тиску на адвокатів з боку представників правоохоронних органів та навіть суду, інших суб'єктів владних повноважень, починаючи від необґрунтованого кримінального переслідування та закінчуючи відвертим застосуванням насильства постійно зростає.

Підкреслено, що адвокатська діяльність, яка захищена державними гарантіями, не може бути приводом до підозри у вчиненні кримінального правопорушення або підставою для проведення обшуку в адвокатському офісі, оскільки є законною де-юре та де-факто. Обґрунтування органом досудового розслідування незаконних підстав для проведення обшуку або інших процесуальних дій стосовно адвоката, зокрема тим, що адвокат вчинив правопорушення під приводом здійснення професійної діяльності, констатує некомпетентність представників досудового розслідування та слідчих суддів, які задовольняють клопотання сторони обвинувачення, та вчинення ними посадових злочинів щодо особи, яка здійснює незалежну професійну діяльність, що забезпечена конституційними гарантіями.

Законодавчі гарантії захисту професійної діяльності адвоката знівельовано відсутністю практики реального розслідування всіх фактів посягань і ефективного покарання винних осіб у злочинах, здійснених стосовно адвокатів у зв'язку з їхньою професійною діяльністю.

Через створення перешкод у професійній діяльності порушується конституційне право людини на правову допомогу, яке є ключовим при реалізації права на справедливий суд. Без забезпечення права на захист не існує жодна правова держава, обов'язком якої є реалізація права кожного на правову допомогу та гарантування реального, а не теоретичного притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні конституційних гарантій.

Перешкоджання адвокатської діяльності веде до втрати довіри до системи правосуддя в державі Україна, а свідоме порушення її гарантій представниками органів державної влади ставить під сумнів ефективність проведення реформи правоохоронної системи та свідчить про невідповідність високим європейським правовим стандартам, до яких прагне Україна, порушує систему правових відносин держави і адвокатури.

Література

1. Сергій Бандурка. Держава і адвокатура в системі захисту прав і свобод людини в Україні: історико-правовий вимір. Монографія, Харків, «Майдан» 2022, ст. 9 (452ст.);

2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» Відомості Верховної Ради України (ВВР) 2013 №27. ст. 282;

3. Оприлюднена статистика порушень прав адвокатів у 2020 році. Український адвокат 2021. №1-2 (173-174);

4. Правоохоронці саботують розслідування злочинів проти адвокатів. URL: https://unba.org.ua.news8701;

5. Опубліковано звіт про порушення прав адвокатів Київської області. URL: https://unba.org.ua;

6. Лідія Ізовітова. Виступ на Всеукраїнському форумі «Україна та розвиток правосуддя» Вінниця, 03.03.2021р.;

7. І.В. Кондрич. Порушення прав адвокатів, які надають професійну правничу допомогу у провадженнях Вищого антикорупційного суду України. Юридичний вісник 2020 №3 (розділ «Статті, опубліковано 16.12.2020»);

8. Братущак Любов. Чи варто адвокату звертатися за захистом своїх порушених прав до ЄСПЛ? URL: https://radako.ua.news;

9. Лілія Ізовітова. Має бути посилена адміністративна відповідальність за порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності. URL: https://advokatpost;

10. Вісник національної асоціації адвокатів України. №6 (22) с. 11;

11. Положення про комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності. Рішення Ради адвокатів України №181 від 23.10.2014р. Режим доступу https://unba.org.ua;

SUMMARY

The article analyzes the content and essence of the guarantees of the professional rights of an attorney-at-law and the practice of law established in the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine "On the Bar and Practice of Law", and other laws and by-laws which regulate the functioning of the Bar in Ukraine. It is noted that due to the introduction of martial law in Ukraine due to the full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine, which began on February 24, 2024, the constitutional rights and freedoms of man and citizen may be temporarily restricted, but this does not exempt the Bar from fulfilling its main tasks of providing legal aid and protecting human rights and freedoms.

The author analyzes the violations of guarantees of professional rights of attorneys-at-law and attorneys-at-law's practice which are actually aimed at the implementation of the State legal policy in the field of protection of human rights and freedoms, and identifies the causes and conditions which facilitate the commission of such offenses by certain officials and officers of public authorities, local self-government bodies and other subjects of power.

The author provides for measures to counteract violations of guarantees of professional rights of an attorney and the practice of law.

Keywords: advocacy, guarantees, powers, protection, rights and freedoms, counteraction.